

Lodewijk Napoleon bezoekt de ruïnes op het Rapenburg te leiden na de ontploffing van het kruitschop op 12 januari 1807 (Jan Willem Pieneman, 1807-1809, Rijksmuseum Amsterdam)

Rampliedereren door de eeuwen heen

Als mensen door een ramp worden getroffen, zoeken ze vaak troost bij elkaar. Minder bekend is dat er een heel lange traditie van rampliedereren bestaat: door samen te zingen zochten mensen steun bij elkaar. Ze zongen in kerken, op marktpleinen en straten over aardbevingen, ziektes, overstromingen en branden. Het wemelde in dit soort liederen van de sensationele details. Vluchtende mensen, drijvende lijken, exploderende schepen en plunderende omstanders: het passeerde allemaal de revue. Het nieuws werd met opzet zo levendig mogelijk gebracht: zo konden mensen zich inleven in de verschikkingen die anderen hadden meegemaakt.

Het oudste lied over een Nederlandse natuurramp gaat over ernstige droogte in Brabant en dateert uit 1611. Daarvan zijn helaas geen exemplaren overgeleverd. In de loop van de zeventiende eeuw verschenen steeds meer rampliedereren, die over verschillende onderwerpen gingen: zo werd een muggenplaag in Friesland in 1664 bezongen en de watersnood van 1682, die grote delen van Zeeland onder water zette. In de achttiende en negentiende eeuw was het ramplied helemaal ingeburgerd als genre. Sommige rampen maakten zoveel indruk dat er meerdere liederen over verschenen, zoals Amsterdamse Schouwburgbrand van 1772, de Leidse buskruitram van 1807 en de overstroming in het Rivierengebied van 1861.

Globaal vervulden rampliedereren vroeger vier verschillende functies: ze verspreidden het nieuws, ze brachten een morele boodschap over, ze versterkten het saamhorigheidsgevoel en ze hadden een esthetische functie. Ten eerste hadden ze een informatieve functie. Zangers brachten de liederen ten gehore op markten, pleinen en andere openbare gelegenheden. Op die manier kon het nieuws zich snel verspreiden; ook mensen die niet konden lezen vernamen zo wat er gebeurd was.

Ten tweede bevatten de liederen een duidelijke les, die meestal religieus van aard was. Mensen werden opgeroepen vromer te gaan leven om te voorkomen dat God hen met nieuwe rampen zou straffen. Naast het verspreiden van nieuws en het overbrengen van een religieuze moraal boden de liederen ook een uitweg om samen te rouwen en collectief stil te staan bij het verlies. Er werd uitgebreid stil gestaan bij schrijnende gevallen en het leed dat een catastrofe veroorzaakte. Door samen te zingen – in kerkgemeenschappen en daarbuiten – werd het saamhorigheidsgevoel versterkt: dit was een rouwproces waar iedereen doorheen moest en waarbij de hele gemeenschap betrokken was. Soms was het doel ook om geld op te halen voor de slachtoffers. Benefietliederen komen we al tegen aan het begin van de negentiende eeuw, een traditie die tot op de dag van vandaag voortleeft.

Tot slot hadden de liedmakers ook vaak de ambitie om een mooie tekst op een gepaste melodie te produceren. Auteurs brachten niet alleen het nieuws, maar ze deden dat op een eloquente wijze, waarbij ze gebruik maakten van stilistische middelen. Een van de meest esthetische rampliederen is misschien wel het tranentrekkende lied 'Traanrijk en Troosthart' uit 1775 van de predikant Olivier Porjeere. Bij monde van het personage Traanrijk wordt verslag gedaan van de watersnoodramp van 1775, maar dat gebeurt op een veel literairdere manier dan een krant zou doen. Alliteraties, verheven uitroepen en metaforen waren schering en inslag. 'Het zindelijk Zaandam bekermt zijn lotgeval', klonk het bij Porjeere.

De esthetisering kwam bovendien tot uiting in de muzikale component van de liederen: het waren niet zomaar teksten, maar ze waren bedoeld om gezongen te worden. Bovenaan de werken stond de wijsaanduiding aangegeven. Meestal ging het om het hergebruik van bestaande melodie'n ofwel contrafacten. Het kiezen van een bepaalde melodie, bijvoorbeeld een bekende psalm, kon de emotionele lading

GEZICHT VAN DE OVERSTROOMING DER SLUIS TE DELFHAVEN, 'S AVONDS, DEN 14DE NOVEMB. 1775.

Overstroming van de sluis in Delfshaven op 14 november 1775 (Noach van der Meer, 1775, Rijksmuseum Amsterdam)

en de boodschap extra kracht bijzetten. Adrianus Mandt, dominee te Gorinchem, gaf bijvoorbeeld een serie liederen uit over de overstromingen van 1799, getiteld *Boetgezangen*. Daarin vertolkte hij de boodschap dat de ramp als een straf van God moest worden gezien en dat de mens zijn leven diende te beteren. Een van de liederen werd uitgevoerd op de melodie 'Bittere klagte van een ziel', een lied van de predikant Rutger Schutte waarvoor de componist L. Frischmuth een melodie had geschreven. Het ging hier om een diep religieus lied over berouw en zondebesef. Deze toonzetting zal Mandts godvruchtige boodschap alleen maar versterkt hebben.

Tegenwoordig vervullen liederen geen nieuwsfunctie meer bij rampen, maar het collectief beleven van rouw en scheppen van saamhorigheidsgevoel bestaat nog wel. Dat komt vooral tot uiting bij liefdadigheidsacties. Denk maar eens aan alle muzikale initiatieven die zijn ontstaan na de wereldwijde corona-uitbraak sinds het begin van 2020.

Nederlandse rampliederden vertellen ook de geschiedenis van Nederland. Ze laten zien hoe dorpen en steden plotsklaps ontwricht werden door onverwachtse gebeurtenissen en waar mensen veerkracht uit putten tijdens grote ziekte-uitbraken, zoals de pest. De strijd tegen het water loopt als een rode draad door het muzikale verleden van Nederland: van de Sint-Elisabethsvloed in 1421 tot aan de Watersnoodramp van 1953. Het oudst bekende watersnoodlied dateert uit 1624 en gaat over een dijkdoorbraak van de Lek bij Vianen. Het was geschreven door de doopgezinde predikant Leenaert Clock, die zijn publiek een stichtelijke boodschap wilde meegeven. Volgens hem moest de zware overstroming als een straf van God worden gezien. In de eeuwen erna verschenen tal van andere liederen, die ook vaak een religieuze les hadden. Sommige waren speciaal gericht op een publiek van kinderen. Zo verscheen er in 1786 een bundel met *Vaderlandsche Gezangen voor de Nederlandse Jeugd* waarin de kinderen de Nederlandse geschiedenis in 26 liederen

leerden. De Sint-Elisabethsvloed, de Sint-Felixvloed (1530) en de Allerheiligenvloed (1570) behoorden tot de ijkpunten in dit muzikale historische overzicht.

Een van de meest bijzondere watersnoodliederen is het Watersnood-Wilhelmus uit 1881. In dat jaar werd een benefietavond georganiseerd voor de slachtoffers van de watersnoodramp die in december 1880 het Brabantse Nieuwkuijk had getroffen. Het lied was tegelijkertijd een eerbetoon aan koning Willem III, die werd neergezet als een daadkrachtige 'watervorst', die heer en meester over het water was. Ook de overstromingen van 1926 en 1953 brachten veel muzikale composities voort. Daar bevinden zich bijzondere composities tussen, zoals dat van de Nederlandse componiste Jeanne Beyerman-Walraven. Zij maakte een kort lied op een gedicht over de watersnoodramp 1953 van een dertienjarig meisje Renée, dat op 14 februari op de voorpagina van het Algemeen Handelsblad stond. Haar tekst maakt direct duidelijk hoe diep dit soort ervaringen in de levens van mensen ingreep.

Tot op de dag van vandaag verschijnen er ramplieder en nog altijd bieden ze de toehoorders troost. Anders dan vroeger zijn ze niet meer bedoeld om het nieuws te verspreiden; die rol hebben andere media immers overgenomen. Maar ze creëren nog altijd gemeenschapsgevoel en vervullen soms ook een benefietfunctie. Ook de laatste grote ramp, de coronacrisis, heeft opnieuw tal van dichters en componisten geïnspireerd om hun ervaringen te verklanken. Speciaal voor deze cd vervaardigde schrijfster Ester Naomi Perquin een gedicht, dat door componist Willem Wander van Nieuwkerk op muziek werd gezet. Het laat zien dat dit genre de tand des tijds heeft doorstaan en ook vandaag de dag zijn waarde bewijst.

Lotte Jensen

Prof. dr. Lotte Jensen is hoogleraar Nederlandse literatuur- en cultuurgeschiedenis aan de Radboud Universiteit. Zij leidt daar het onderzoeksproject *Dealing with Disasters in the Netherlands* naar de verwerking van rampen en de vorming van een nationale identiteit. In dit kader verzocht zij Camerata Trajectina liederen over nationale en lokale rampen – van de Sint-Elisabethsvloed uit 1421 tot en met de huidige coronacrisis – weer tot klinken te brengen. Deze cd is het resultaat van een grondig onderzoek naar de muzikale mogelijkheden. Bij het vinden van passende melodieën was de Nederlandse Liederencbank van het Meertens Instituut een onmisbaar hulpmiddel. De arrangementen kwamen tot stand met behulp van de expertise die Camerata Trajectina in bijna 50 jaar heeft opgebouwd. Het onderwerp van het onderzoek brengt met zich mee dat hierbij een grote verscheidenheid aan muzikale stijlen de revue is gepasseerd.

Het ensemble Camerata Trajectina ('Utrechts muziekgezelschap', opgericht 1974) heeft naam gemaakt met haar voortdurende pleidooi voor de Nederlandse muziek vanaf de Middeleeuwen tot en met de 17e eeuw. Programma's zijn veelal opgebouwd rond literaire of politieke en religieuze thema's en personen uit de Nederlandse geschiedenis. Camerata Trajectina werkte mee aan tal van Nationale Herdenkingen, vanaf de Unie van Utrecht (1979) tot aan Johannes Calvijn (2009). Een andere lijn is de samenhang tussen muziek en schilderkunst, onder meer over Jan Steen (1996, Rijksmuseum te Amsterdam), Frans Hals (2004, Frans Hals Museum in Haarlem) en Jeroen Bosch (2009, De Zeven Zonden van Jeroen Bosch met Gerrit Komrij). Speciale aandacht gaat uit naar Nederlands muziektheater uit de Gouden Eeuw, zoals de oudste Nederlandse opera Bacchus, Ceres & Venus van Johan Schenck (opgevoerd in het Oude Muziek Festival Utrecht 2006), Starters zingende klucht Lijsje Flepkous (2007) en de bijna-opera De Triomferende Min van Carolus Hacquart (2012). Camerata Trajectina gaf honderden concerten in Nederland (waaronder vele in het Festival Oude Muziek Utrecht) en Vlaanderen, in de meeste andere landen van Europa, in de Verenigde Staten en Canada, Mexico, het Midden-Oosten, Indonesië, Ghana, en Marokko. Het hele verhaal van Camerata Trajectina is geboekstaafd door Jolande van der Klis in *Van Peeckelharing tot Pierlala. 40 jaar oude/nieuwe liederkens door Camerata Trajectina* (2014). Inmiddels zijn meer dan 30 cd's verschenen, vrijwel allemaal op het label Globe. Te bestellen via www.camerata-trajectina.nl. De meeste kunnen tevens streaming worden beluisterd via de Nederlandse Liederbank (www.liederenbank.nl).

Disaster songs through the ages

When people are directly affected by a disaster, natural or manmade, they search for comfort in companionship. Less well-known is the ancient tradition of depicting the disaster in song; by singing together, people sought support. They sang in church, at the marketplace, and in the streets; they sang about earthquakes, disease, fires and floods. Inevitably, this genre was teeming with sensational details. Fleeing people, floating bodies, exploding ships and plundering bystanders: nothing was free from commentary. The account was purposely filled with drama, allowing the listeners to fully participate in the emotional shock experienced by the victims.

The oldest song about a Dutch natural disaster dates to 1611 and describes a serious drought in Brabant, although sadly the original has been lost. During the course of the seventeenth century, songs of disaster became a more popular genre; various subjects were depicted, such as the mosquito infestation of 1664 or the disastrous floods in Zeeland of 1682. By the eighteenth century, the genre was thoroughly established. Some calamities were so extensive that they engendered many songs, such as the Amsterdam Theatre Blaze of 1772, the Leiden Gunpowder explosion of 1807 and the flooding of the “Rivierengebied” of 1861.

Historically, songs of catastrophe serve four different functions: they report the facts, they deliver a moral message, they strengthen the sense of community and they fill an esthetic function. First and foremost, they provided information. Singers performed at markets, squares and other public areas; this direct dispersal spread news quickly, even to the illiterate.

Secondly, the songs embody an important religious lesson. People were encouraged to live more piously in order to avoid yet more calamities, a punishment from God.

In addition, besides imparting news and delivering a moral judgement, the songs also offered a chance for mourning and contemplation when confronted by the pain and chaos caused by such a disaster. By singing together --both in church and out -- unity was strengthened; this was a mourning process for everyone. Sometimes the goal was to collect funds for the victims; the nineteenth-century saw the advent of benefit songs, a tradition that lives on today.

Ultimately, the composers of these songs aimed at setting a beautiful text to an appropriate melody. The authors did not simply report the news, but did it eloquently and with stylistic flair. The tearjerker “Traanrijk en Troosthart” by Olivier Porjeere in 1775 is, perhaps, the esthetic pinnacle of the style. This account given of the flood of 1775 is infinitely more literary and artistic than a mere journalistic recounting. Alliteration, lofty declarations and metaphors were a matter of course in such a work.

This aestheticization most clearly affected the musical component of the songs; these were not mere simple texts, but were written in order to be sung. Above the text was an indication of the melody; commonly, a pre-existing tune was used, a practice known as contrafact. The choice of a certain melody -- for instance, a well-known psalm -- could heighten the emotional effect, giving the message extra power. Preacher Adrianus Mandt published a collection of songs entitled *Boet-gezangen*, referencing the floods of 1799. He interpreted the catastrophe as a punishment sent by God so that man would become more pious. One of these songs was set to the melody ‘Bittere klagte van een ziel,’ a text by preacher Rutger Schutte and set to music by composer L. Frischmuth. It was a deeply devotional song about sinning and repentance; the link between the two songs would surely have reinforced Mandt’s message.

Nowadays, songs no longer serve an informative function, but communal grief and solidarity is still present. This is especially true of charitable appeals, as represented in the many musical initiatives that arose in the Covid-19 pandemic since early 2020.

Dutch songs of disaster also help narrate national history. They portray the sudden disruption of villages and cities by unexpected catastrophes, but also the resilience of humanity faced with terrifying epidemics. Inevitably, the struggle to hold back the sea is a common thread in the musical history of the Netherlands, from the St. Elizabeth's Flood of 1421 to the notorious North Sea Flood of 1953. The oldest known flood song dates to 1624 and describes the breaching of a dike near Vianen. It was written by the Mennonite preacher Leenaert Clock as a warning to his flock, in which the flood was portrayed as a punishment from God. This religious moral was often found in the disaster songs in the centuries following. Conversely, some songbooks were aimed at a youthful audience of children. One collection, *Vaderlandsche gezangen voor de Nederlandse jeugd* (1786) ("National Songs for the Dutch Youth") recounted Dutch history by way of its 26 songs. The St. Elizabeth's Flood, the St. Felix' Flood of 1530 and the All Saints' Flood of 1570 were among some of the pillars of this national history set to song.

One of the most unusual flood songs is the *Watersnood-Wilhelmus* ("Deluge National Anthem") of 1881. A benefit was organized that year to aid the victims of the flood in Brabant in December 1880. The song was also an homage to King Willem III, who was portrayed as a resolute "Monarch of the Seas," who reigned equally over land and sea. The floods of 1926 and 1953 also inspired many musical compositions; particularly noteworthy is that of the Dutch composer Jeanne Beyerman-Walraven. She composed a melody to accompany the poem written by 13-year old Renée and published on the front page of the *"Algemeen Handelsblad."* Renée's text illustrates

how deeply these experiences touched the lives of so many.

Even today, songs of disaster and calamity offer hope and solace to their audience. No longer are they necessary for imparting information; that role has been taken over by the media. Rather, they continue to offer a sense of unity and, sometimes, of charity. Even our most recent catastrophe, the coronavirus pandemic, has inspired countless composers and poets to express their emotions in music. Ester Naomi Perquin, poet, and Willem Wander van Nieuwkerk, composer, created a new commission especially for this recording. This genre has stood the test of time and is still proving historically, and emotionally, relevant.

Lotte Jensen

Prof. Lotte Jensen is professor of Dutch Cultural and Literary History at the Radboud University in Nijmegen. She is in charge of the research project 'Dealing with Disasters in the Netherlands' which investigates the emotional impact of disasters and the creation of a national identity. This project gave rise to the current collaboration with Camerata Trajectina, a research and performance project investigating historical songs about national and local calamities. This recording is the result of an in-depth research of musical possibilities and appropriate song settings, in which The Dutch Song Database proved invaluable. The arrangements were made possible by the expertise of Camerata Trajectina, derived from 50 years experience; the very nature of the research encompasses an enormous variety of musical styles and forms.

The ensemble Camerata Trajectina ('Utrecht Musical Company'), established in 1974, has made its name through its continuing advocacy of Dutch music from the Middle Ages up through the 17th century.

Programs are usually built around literary or political and religious themes and figures from Dutch history. Camerata Trajectina has participated in many national commemorations, from the Union of Utrecht (1979) to John Calvin (2009). Another of Camerata's themes is the connection between music and art, including Jan Steen (1996, Amsterdam Rijksmuseum), Frans Hals (2004, Frans Hals Museum in Haarlem) and Hieronymus Bosch (De Zeven Zonden van Jeroen Bosch or The Seven Sins of Hieronymus Bosch, 2009), with the poet Gerrit Komrij. Camerata Trajectina devotes special attention to Dutch musical theater from the Golden Age, such as the first Dutch opera Bacchus, Ceres & Venus by Johan Schenck (performed at the Utrecht Early Music Festival in 2006), Starter's sung farce Lijsje Flepkous (2007) and Hacquart's semi-opera De Triomferende Min ('The Triumphs of Love') (2012).

Camerata Trajectina has given hundreds of concerts in the Netherlands (including many in the Utrecht Early Music Festival) and Flanders, in most of the other countries of Europe, in the United States and Canada, Mexico, the Middle East, Indonesia, Ghana, and Morocco. The history of the ensemble has been recorded in the jubilee book *Van Peeckelharing tot Pierlala. 40 jaar oude/nieuwe liedekens door Camerata Trajectina* by Jolande van der Klis (2014). Meanwhile Camerata has produced over 30 CDs, almost all on the Globe label. These can be ordered via www.camerata-trajectina.nl. Most of these can also be listened to via the streaming service of the Dutch Song Database (www.liederenbank.nl).

1. Zware Brand te Amsterdam en Schrikkelijke Watervloed in den Jaare 1421 **2:02**
2. Schrikkelijke Watervloed in de Nederlanden in den Jaare 1530 **4:04**
3. Tranen-vloedt tegen ,t vyer der Pestilentie, in de Somer van ,t Jaer 1636 **6:05**
4. Over den Hollandschen Inbreuck der Wateren, Decemb. 1658 **4:20**
5. Van de Friesche Muggen **2:54**
6. Het Suchtende Leyden, Op het Jaar 1669 **2:31**
7. Wat grooter nood wat droever tijd **3:24**
8. Een nieuw Lied, over de Jaren 1684 en 1685 **3:11**
9. Op het Afbranden van de Amsteldamsche Schouwburg, 1772 **3:49**
10. Boet-zangen ter gelegenheid van den geduchten water-vloed des jaars 1799 **2:44**

11. Treurzang wegens het Springen van een Kruitschip in de stad Leyden 4:38

12. In groote droogte 2:44

13. Bij overvloedigen regen 3:08

14. Aandoenlijk tafereel van de felle brand te Groesbeek 4:10

15. Watersnood-Wilhelmus 1:50

16. De Koningin bezoekt haar volk 2:41

17. De laatste dagen van 1925 en begin 1926 3:15

18. Ballade van den watersnood 4:51

19. De Ramp 2:12

20. Scènes uit ons lot 6:28

1. De Sint-Elisabethsvloed van 1421
staat in het collectieve geheugen van Nederland gegrift dankzij de vele schilderijen, verhalen en gedichten die erover zijn verschenen. Ook de liedkunst heeft hieraan bijgedragen: de achttiende-eeuwse jeugd zong over deze ramp, die in hetzelfde jaar plaatsvond als een zware brand te Amsterdam.

The St. Elizabeth's flood of 1421 is engrained in Dutch collective consciousness due to the many paintings, stories and poems dedicated to this disaster. Even the art song repertoire has contributed; 18th-century children sang about this disaster, which occurred in the same year as a giant fire in Amsterdam.

Zware Brand te Amsterdam en Schrikkelijke Watervloed omtrent Dordrecht in den Jaare 1421.

Wijs: Ik heb reden om te klaagen.

Frans van Aken: *Vaderlandsche Gezangen voor de Nederlandsche Jeugd*, 1786.

Arrangement: Camerata Trajectina.

Welke vreeselijke rampen
Treffen u, ô Nederland!
De Amstelstad, pas in heure opkomst,
Ziet men door een schrikb'ren brand
Schier in puin en asch verandert.
Daar een vreeselijken vloed,
Aangevoerd door felle stormen,
Dordrechts strecken zuchten doet.

Kerk en Raadzaal, veele huizen
Van uw bloeiend Amsterdam,
Liggen heel en al verslonden
Door het woeden van de vlam. –
Och! hoe treft deez' ramp den Burger
Van dees glorioze Stad,
Door haar magt en grooten handel,
Reeds op eer en aanzien prat.

Och hoe deerlijk zugt den Landman
En de droeve Dorpeling!
Wien het onweêrstaanbaar water
Alleronverwagst omving;
De Adelstand niet uitgezonderd,
Deelde ook in dien zwaaren slag!
Ach! dat nooit weêr vlam, noch water
Neêrland stort in zulk geklag.

2. *In 1786 verscheen een muzikale historische canon voor de jeugd: in 26 liederen werd de geschiedenis van Nederland verteld. Een van de liederen ging over de Sint-Felixvloed van 5 november 1530, die veel slachtoffers in de omgeving van de Westerschelde maakte.*

In 1786, an important historical collection was published for young people; the entire history of the Netherlands illustrated in 26 songs. One of them portrayed the St. Felix's flood on 5 November, 1530, which claimed many victims around the Western Scheldt.

Schrikkelijke Watervloed in de Nederlanden in den Jaare 1530.

Wijs: Filis vol aanminnigheden.

Frans van Aken: *Vaderlandsche Gezangen voor de Nederlandsche Jeugd*, 1786.

Zetting uit: *Lieder der Orde van St. Peter, voor de Loge de Zon*, 1781.

Met wat schrikkelijke slagen
Zag men u, mijn Vaderland!
In uw' eersten bloei reeds treffen,
Och, hoe droevig was uw' stand,
Toen men Zeelands schoone streken,
Bij der Burg'ren droef geklag,
Door het woën van wind en golven
Bijna gantsch verdronken zag!

Welk een aantal Veldelingen
Zaagen toen en Huis en Goed,
Gantsch verzwolgen, door het woeden,
Van dien onweêrstaarb'ren vloed;
Die door bulderende winden,
Op het vreeslijkst aangevoerd,
't Veld een Waterplas deed worden
Die elks hart met schrik beroerd.

Och hoe droevig, och hoe angstig
Was het nijpend oogenblik!
Toen de Boer met Kroost en Gade,
Schier wanhoopend, bleek van schrik
Trachtte het gevaar te ontvlugten
Op een veegen hut, of boom;
Die men meest al zag bezwijken
Voor het woeden van den Stroom.

En, zij die het lieve leven:
Aan den rand van 't gaapend graf,
Na veel rampen mogten redden
Wachten straks de bedelstaf.
Honger, kommer en elenden,
Gantsch van Have en Goed ontbloot.
Schaars gedekt in bittre koude,
Bragt hen in den hoogsten nood.

Ja, wanneer men 't bruischend pekel
Vlieden zag van 't zugtend Land,
Was het, door die teisteringen,
In den allerdroefsten stand.
Geef, ô Hemel! dat we ons nimmer
Weêr zo vreeslijk zien bestreên,
Maar doe steeds ons Neêrland bloeijen
Vrij van alle tegenheên!

3. De pest, ook wel de Zwarte Dood genoemd, maakte in vroeger eeuwen enorm veel slachtoffers. De Enkhuizer dichter Claes Jacobsz. Wits bezong de epidemie van 1636 en verbond er, zoals gebruikelijk was, een religieuze les aan: het was God die de mensheid waarschuwde voor haar zonden. Meerstemmige zettingen van psalmmelodieën, veelal van Franse origine, werden in de zeventiende eeuw gebruikt om in huiskamers gezamenlijk te musiceren.

Tranen-vloedt der Boetveerdighen, tegen 't vyer der Pestilentie, heftelijck brandende in de Somer van 't Jaer 1636.

Stem: *Psal. 79. De Heyd'nen Zijn &c.*

C.J. Wits: *Stichtelijcke Bedenckinghe, Onledighe Ledigheyt, Stichtelijcke Tijdkortinghe*, 1649.

Zettingen van Loys Bourgeois, Claude Le Jeune, Claude Goudimel en Jan Pieterszoon Sweelinck.

The Plague, also known as the Black Death, brought about an incalculable sum of casualties. The poet Claes Jacobsz. Wits described the epidemic of 1636 in song with, as was common, a religious moral attached; God was warning humanity of its sins. Polyphonic settings of psalm melodies, many of French origin, were performed in seventeenth-century drawing rooms.

O Goeden Godt, o ! Heere der Heyrscharen,
Hoe langh dus bang sult ghy u volck beswaren
Met ramp op ramp, door uwen straf rechtvaerdigh:
Och Heer ! ick ken 't, wy zijn 't wel dubbel waerdigh,
Och ! houdt u strenghen handt
Niet teghen ons ghekant
Om onse snooden sonden.
Gun dit ons droef Gebedt,
En voor u ooghen set
Ons' Heylandts reyne wonden.

Des Pestes vyer door u gramschap ontsteecken
Verteert u Volck. Veel Kruysen, Doodes teecken,
Wassen steeds aen. Den Krancken deer'lijck klagen,
En veel dan noch beschaemde wonden dragen,
En zyn met pijn vervult,
Pijn maeckt haer onghedult,
Dus veel ontsinnigh tieren,
Ja, rasen soo verwoet
Dat men haer houden moet
Met dryen, en met vieren.

Och ! dagh aen dagh siet men veel Dooden dragen:
Die dien verliest, die hoort men treurigh klagen:
Och ! och ! by een, en wil het meest niet blijven,
Want hier en daer, wel twee, drie, vier en vijven,
Ja oock ses, seven, acht,

Werd' uyt een huys ghebracht,
Veel Huysghesinnen sterven.
Ghenaed', genaed' , o Heer !
Och ! laet tot uwer eer
Ons uwe gunst verwerven.

U reyne Schaer die door u Gheest steeds strijden
Teghen de sond', die doet u handt oock lijden
Dees' fellen Pest: Ja oock de grootst' ellenden:
Doch u Goedtheyt doet dit ten goeden enden.
Dees' kranckheyt, pijn, en noodt,
Ja selfs de bitt're Doodt,
En kan haer Ziel niet krencken:
Ghy houdt haer al te waerd'
Dat sy betre'en de Aerd',
En wilt haer d'Hemel schencken.

Embleem: Pest (Jan Luyken, 1695-1705, Rijksmuseum, Amsterdam)

4. De Utrechtse predikant en dichter Jodocus van Lodenstein werd bekend met zijn stichtelijke liederen. Hij gebruikte internationaal bekende melodieën, waaronder die van de vijfstemmige consortmuziek *Lacrimae* or seven tears' van John Dowland. De melodie van het eerste deel van deze bundel kennen we ook als het lied *Flow, my tears*'. Dat Lodenstein toch echt de consortmuziek in zijn hoofd had en niet het lied, blijkt uit het feit dat hij ook andere delen van de bundel als melodie gebruikt heeft, terwijl die geen tegenhanger als lied hebben. Zoals vaker voorkwam, ondergingen deze melodieën lichte mutaties bij de verspreiding. In dit geval maakte dat aanpassing van de oorspronkelijke zetting noodzakelijk.

The Utrecht preacher and poet Jodocus van Lodenstein was known for his devotional songs. He set new texts to internationally popular melodies, including the 5-part consortsong 'Lachrimae, or Seven Tears' by John Dowland. The melody of the first section is more widely known as the song 'Flow my tears.' It seems clear that Lodenstein was referring to the consort versions and not the songs, as he used other bits of melody that had no equivalent in the songs. Frequently, these famous melodies would become altered after many transmissions, requiring slight adjustments to the original setting.

**Treur-Lied Over den Hollandschen
Inbreuck der Wateren in den
Dortsche Weerd Geschiet den 21/31
Decemb. 1658.**

Te singen op de trant van *Doulants*
eerste Lachrimae.

Jodocus van Lodenstein: *Uyt-
spanningen, behelsende eenige
stigtelyke liederen*, 1676.

Zetting: John Dowland, aangepast aan
de melodie bij Lodenstein door Nico van
der Meel.

Treur Nederlant! Treur Nederlant!
Ay my! wat hoor ick voor gejalp?
Wat dondert daar? wat ruyscht daar?
als den swalp
Van groote watren?
Daar 's nu Gods hant! 't Meyr breeckt
sijn bandt,
Den Afgrond berst ter sluysen uyt,
En doet ons 't ysljick schaterend geluydt
In d' ooren klatren.

Wat vreeselijck gekerm
Roupt tot God? erberm! erberm!

Com, com, com! Clock en trom,
gaat'er om,
Alles is in roer,
Koopman, Burger, Boer;
Want den stroom, Deckt huys en Boom.
De lugt splijt van 't geloey,
En 't geblarr van Kalff en Koey,
Sie! sie daar, Sie! sie daar, Sie! sie daar
Steeckt'er een den kop
Uut de golven op;
D'ander smoort in 't doodlijck sop.

Dat kostelijcke Hollandsch Lust-hof
Is al den Lust off;
Daar onlangs 't Vee nog weyden ging
Der Visschen Lust-hoff.
Daar dondert nu de stem des Heere
Op groote Meeren
Daar 's Noachs eeuw! Siet u Boog aan
O! Heer der Heeren.

5. *In dit lied over een Friese muggenplaag uit 1664 werd verwezen naar de tien plagen van Egypte: ook door middel van insectenplagen toonde God zijn almacht*

This song about a Friesian mosquito infestation refers to the 10 plagues of Egypt; God manifests his power even through the lowly insect.

Van de Friesche Muggen.

Stem: *Lestmael op eene Somersche dagh.*

Oude, Mede Nieuwe Vreughde-klanck, 1664.

Melodie naar Placker,
Evangelische Leeuwerck,
arrangement Nico van der Meel
en Saskia Coolen.

De felle Winter-vlagen sijn al vergaen,
Nu komt de Mey-tijt soetjens aen.
De Leuwerkens daer boven
Godt, op hun wijze, loven:
Hoe lief is ons de dageraedt!
Hoe spaed' nu de Sonne ten avond gaet!

De langh-gewenste Somer vergeten doet,
Al wat mee te Winter lijden moet;
Soo wy een Plaag' alleyn
Te land' alhier gemeyne
Inde korte nachten maer waren quijt,
De Muggen, die ons doen soo een spijt.

Seght 't my eens, vrienden! hoe, en van waer
Komt ons te Somer dat Tuych soo naer;
Maeck ick geen werck van smoocken,
En smoor, by na, in 't roocken,
Soo dominerense alle den nacht:
Vergeefs slae, en smijt ick, en hou goe wacht.

't Maeuwen, en 't gieren van 't Katte-gespuys,
Het ratt' en het muysen-spel stoort het huys;
Noch quellen meer die trage
Cruypers om 't lijf: wat plage
Is dat lichtveerdige hippelende goedt,
Dat schuyldt inde deekens, en suyght ons' bloedt?

Weerdt-ghy een af: stracks komender meer;
Met volle legers bestormen u weer;
Noch zingens' in 't gelijcke
Een wonder fremd' musijcke;
Die hun, voorwaer, werdt te dure betaelt:
Als elck ons' rust, ons' bloedt wegh-haelt.

Geen vlieg', geen vorsch, geen Hagel, of [de] pest,
(Die plaeghden d'Aegyptenaers op het lest,
Waren soo swaer om lijden:
De Tovenars die mijden)
Sy riepen: Godts vinger, is hier ontrent!
Godt maeckt (oock, door Muggen) sijn macht bekend.

6. *In 1669 werd Leiden getroffen door een epidemie, waarschijnlijk veroorzaakt door het vervuilde water in de grachten. Volgens verslagen stierven er op het hoogtepunt een kleine honderd mensen per dag. Studenten ontvluchtten de stad, wat de aanleiding werd om in Utrecht een nieuwe universiteit op te richten. Dichter Johannes Beuken gelooft niet in een medische verklaring. Hij is ervan overtuigd dat de ziekte een straf van God is en dat te weinig mensen bidden om ervan verlost te worden.*

In 1669, Leiden was hit hard by an epidemic, probably caused by polluted water in the canals. It was reported that at its peak, each day claimed several hundred victims. Students fled the city, leading to the foundation of a new university in Utrecht. Poet Johannes Beuken did not believe that there was a medical reason, but rather that it was a punishment from God because too few prayed for redemption.

Het Suchtende Leyden, Op het Jaar 1669.

Op de Wijse van den 50. Psalm.

Johannes Beuken: *Rijmen, Verdeeld in Drie Boeken.*

Zettingen van Claude Goudimel en Claude Le Jeune.

De Leydsche Stad geslinggerd van Gods Hand
Met Koorts op Koorts, terwijl zijn Toorne brand,
En bid genâ, terwijl met droeve smart
Gedragen werd haar Straat met dode Lijken,
Daar s'eertijds sag de blijde Bruyde prijken.

Sy roept dan Heer gedenkt aan Wees en Weeuw,
Hoord 't droef Gehuyl, der Kinderen geschreeuw,
Hoord Vrouwen-Druk, en Mannelijk Gesucht,
Neemt aan 't Gebed dat tot u stadig vlucht
En weet ô Heer, hoe veel met droeve Suchten
(Benauwd van Hart) heel vierig tot u vluchten.

Mijn Borgery door Koordsen ongeduld?
Roept (wat te haast) het is des Waters schuld,
Een ander ook 't is door de hête Weer,
Komt kouwe Wind, ik krijg mijn Adem weer.
Sy denken schaars dat dees bedroefde Plagen,
Door Sonden zijn u Vaderlijke-Slagen.

Doch Heer gy kend het Maaksel van u Hand,
Hoe haast het sterft, als maar dijn Toorne brand.
Smijdt over-rug dijn Roede in de Zé.
Houwd op van slaan, de striemen doen ons wé.
Komt vriend'lijk neêr, komt vrolijk in ons Midden.
Helpt Beuken die voor Leyden noch kon bidden.

7. Tannetge Kornelis Blok (1660-1690)
uit Middelharnis schreef een liedbundel met de titel 'Het Dubbelt Emausje' . Het moet populair zijn geweest blijkens de vele herdrukken. Ze bezong onder meer de watersnood van 26 januari 1682 die het 'Flaquesche Land' (nu: Goeree-Overflakkee) zwaar trof. Er vielen 22 doden.

Tannetge Kornelis Blok (1660-1690) composed a collection of songs entitled 'Het Dubbelt Emausje;' numerous reprints attest to its popularity. She described the great flood of 26 January, 1682, which devastated the region of Goeree-Overflakkee and caused 22 deaths.

Wat grooter nood wat droever tijd.
Wyse: Te Ryssel in 't vergulde Radt, &c.

Tannetge Kornelis Blok: *Dubbelt Emausje*, 1737.
Sopraan en bas naar *Den Gheestelijcken Nachtegael*, arrangement Nico van der Meel.

Wat grooter nood wat droever tijd,
Sullen wy dog, ô God beleven?
Voorwaar de mensch die gy kastyd,
Die mag wel schrikken ende beven,
Gelyk veel menschen met bezwaar,
Eylaas! wel zijn geworden waar.

Want door bestiering van Gods hand,
Ging 't water hier seer hooge vloeyen:
Veel Dijken braken in ons Land,
Soo dat de Vrugten die 'er groeyen,
Van Schoone Tarw en ander graan,
Men doen sag onder 't water staan.

Want in ons Land door dit Onweer,
Sijn agtien Polders ingelooopen:
Veel huysen zyn geraakt omveer,
Eenige menschen die 't bekoopen
Moesten, o droefheyd! met de dood,
In desen grooten Watersnood.

Daar zijn geen menschen die ons Land,
Hebben gezien tot geenen stonden,
In sulken desolaten stant,
Gelyk als heden is bevonden,
Dat wy niet gantsch en zijn vergaan,
Dat heeft Gods goedheid zoo verstaan.

Hebben wy ook in ons voorspoet,
Doen wy in weeld' waren geseten,
Den grooten Gever van al 't goed,
Den Heere onsen God vergeten:
Hy geef ons nu dat dese Vloet,
Ons strekken mag tot enkel goet.

8. In de zeventiende-eeuwse liedbundel 'Het Dubbelt Emausje', dat tot in de negentiende eeuw werd herdrukt, werden veel rampen bezongen. Of het nu om een rupsenplaag of ziekte onder het vee ging, steeds werden ze gezien als een straf van God. Om de liederen over de elkaar opvolgende landbouwplagen te kunnen combineren is de tekst van het lied over de droogte en de rupsenplaag van 1684 aangepast: waar Tannetge Blok de tegenwoordige tijd gebruikt, is die vervangen door de verleden tijd.

The 17th-century song collection 'Het Dubbelt Emausje' depicted many tragedies in song and was in print for 200 years. Plagues of insects or cattle disease, all catastrophe was seen as a punishment by God.

Compilatie van:

Een nieuw Lied, van de schade die 'er in 't Jaar 1684 door de Rupsen, aan de Vruchten is geschiedt.

Op de Wijse: *Ach Helena, ach myn waarde.*

en:

Een nieuw Lied, gemaekt over de miserie en plage die in 't Jaar 1685 onder de Beeste geweest is.

Voys: *Ik weet een uytverkooren Stad.*

Tannetge Kornelis Blok: *Dubbelt Emausje*, 1737.

Arrangement: Constance Allanic en Nico van der Meel.

Het aengename Nieuwe Jaer,
Is nu weer voor de hand:
Wy worden Godes gunst gewaer,
En dat aen alle kand.
Maer laet ons niet te zeer verblyd
Zyn in 't aenstaende groen:
Wy konnen met dees nieuwen tyd,
Wel beter voordeel doen.

Gelyk wy dit voorleden Jaer,
Wel waer geworden zyn:
Doen onze Vrugten zijn voorwaer,
Bedorven door 't Fenijn,
't Is waer dat God tot ons profijt,
De Terwe heeft behoed:
Maer wy zijn meest de Vrugten quijt,
Die onse Beesten voed.

Na dat wy de strenge dagen,
En de Winter waren quyt,
En doen te gemoete zagen,

Een gewenste Somertijd,
Ja als die al was gekomen,
Doen zoo hebben wy vernomen,
Dat veel vrugten door 't fenijn,
Op 't velt bedorven zijn.
Ook zo hebben wy bevonden,
Door de droogte ongemeen:
Hoe dat onse vrugten stonden,
Alles kwijnden, dor en kleen,
Onsen Landman die gink zaaye
En de Rupsen kwamen maaye,
't Was een plage vol verdriet,
Die ons noyt en is geschied.

Sijn veel Boomen nu verlooren,
En veel Erten en veel Vlas,
Wy behielden nog het kooren:
Ons het waardigste gewas,
't Stond ook in de hand des Heeren,
't Kooren ook van 't veld te weeren
Door een plaag der dieren snoot,
Maar zijn goedheid is te groot.

En nu zoo hoord men in ons Land,
Weer van een ander wee,
Te weten hoe des Heeren hand,
Nu plagen komt ons vee,
Een plage die men niet verstaet;
't Schynd niemand is zoo vroet,
Daer baet geen Kruijt of wysen raed,
Wat moeyte dat men doet.

Dog ons en is niet onbekend,
Waerom God dit verdriet,
Over de stomme beesten sent,
Dewijl het al geschiedt,
Om onze zonden en misdaet,
Die God zoo tegenstaen,
Want schoon dat God de beesten slaet,
Wy hebben 't quaed gedaen.

9. Op 11 mei 1772 brandde de Amsterdamse Schouwburg af. Achttien mensen kwamen daarbij om het leven. Een ooggetuige beschrijft de paniek en chaos die toen uitbrak. De korte melodie van de aanduiding is uitgebreid tot een rondo.

On 11 May 1772 the Amsterdam Theatre burned down, leading to the death of eighteen people. An eyewitness describes here the panic and chaos that broke out during the blaze. The short melody has been expanded into a rondo.

Op het Afbranden van de Amsteldamsche Schouwburg, 1772.

Stem: O Ziels Verrukten Avontstont.

De Vermakelyke Haagsche Tap-toe, 1774
Baslijn en uitbreiding van de melodie:
Nico van der Meel.

Toneel van de Amsterdamse Schouwburg bij het uitbreken van de brand, 1772. Rijksmuseum Amsterdam.

Wanneer ik sat in myn Vertrek,
Den elfden Dag van Mey,
Soo keek ik uit dat klein Bestek
en sag de Brand naby.
Dit was des Avonds neegen Uur,
De Nagt was als de Dag,
Den Heemel toonde als een vuur,
Ik hoorde 't naer Geklag.
Met schrik sag ik dat schouw-tooneel,
In deese Waereld-stad;
De speel Rol wierd verbrand geheel,
De Vlam vernield haer schat.

De speelders vallen plossent neer,
'd Aenschouwer schreeuwend Vlucht,
De Lyf-Knegt dringt omveer syn Heer,
De Dames en haer Vrucht.
De Balken Branden midden door,
De enden vallen neer,

Men vlucht na agt're en na voor,
Men stoot malkaer om veer.
Daer kan een Heer syn waerdeste pand,
Syn lieve Echt-Genoot,
Niet redden uit de felle Brand,
Sy beide blyven dood.

Wie kan die Droefheid drukken uit.
Men roept breng Water by,
Hael op de Slang, ô Pyp-Gast spuit,
Neem uit de Pannen vry.
De Muuren syn al doorgebrand,
Een groot deel leid om ver,
Het siet seer naer aen alle kant,
Ik beef dat ik verwer.
Lighaemen haelt men uit de Puin,
Schinkels en bekkeneels,
Vertrapt en door malkander schuin,
Onkenbaer meestendeels.

Hoe veele zielen syn vermist,
Van hooge en laege Rang,
ô Tyd, ô! Tyd, so los verkwist,
Ik tril van schrik seer bang.
De Man die mist syn Ega teer;
Het Kind haer lief Mama;
Een Moeder mist een Kind of meer,
De Zoon zoekt syn Papa.
't Bekende Lighaem, 't Vlees en Been,
Dat naeit men in een Mat,
't is Opgekrompen en zeer klein,
Ach! wie vergeet ooit dat.

10. *In een serie liederen over de overstromingen van 1799 vertolkte Adrianus Mandt, predikant te Gorinchem, de boodschap dat de ramp als een straf Gods moest worden gezien en dat de mens zijn leven diende te beteren. In de titel, 'Boet-zangen', lag diezelfde les besloten.*

Leonard Frischmuth (c.1725-1764) was in Amsterdam een vooraanstaand klavecijnist, muziektheoreticus en -pedagoog. Hij componeerde nieuwe, eigentijdse muziek in een galante stijl voor liederen van dominee Rutger Schutte. Met deze muziek in zijn hoofd dichtte Mandt vervolgens zijn 'Boet-zangen'. Vermeldenswaard is nog dat de tweede zang is gepast op psalm 16. Maar Schuttes 'De XVI. Psalm berijmd' kan behalve op de oude psalmmelodie ook gezongen worden op de nieuwe muziek van Frischmuth. De eenheid van de 'Boet-zangen' maakt het logisch ook hier voor de muziek van Frischmuth te kiezen.

Leonard Frischmuth (c.1725-1764) was a prominent harpsichordist, music theorist and pedagogue. He composed new, contemporary music in the galant style, influencing the poetry of Adrianus Mandt, preacher of Gorinchem. He interpreted the floods of 1799 as a punishment from God so that mankind would become more pure. The title of the collection - 'Boet-zangen' ("Songs of Atonement") - reflects this attitude.

Adrianus Mandt: Boet-zangen ter gelegenheid en gedachtenis van den geduchten water-vloed des jaars MDCCXCIX.

Op Zangwyzen van Leonard Frischmuth bij de Stichtelyke Gezangen van Rutger Schutte.

Vioolpartij: Lidewij van der Voort.

Eerste zang: Het treur-toneel van den vloed.

Wyze: De verbranding der eigenliefde.

De Rhijn en Maas, de Lek en Waal,
De IJssel rukken aan om vaderlandsche strecken,
Hoe zwaar bedykt, bedamd, ter borst - weer in te breeken;
Geen hei- of krib- werk helpt, noch stelt der woede paal;
Terwyl een winter-storm van 't westen,
Met donderend gebrul, verschrikt en veld en vesten.

De vloed voert vaste dammen heen,
En rukt de dyken los, gebeukt door zwaare schollen,
Die tuim'lend tegen hen, en op hun kruinen rollen;
De vloed herschept het land, het grazig land, in zeen;
De koren-akker ligt verdrongen;
Daar 't bezig kouter ploegde, is de aarde als weggezonden.

't Van een gereeten ouder-hart
Beweent 't ontroofde kroost, met rood bekreeten oogen;
De wees zijn hulp en troost, hem door den stroom onthoogen.
Elk klaagt der weezen God het bitter van zijn smart.
De vaale dood ontziet geen standen;
Nu hy, op 't hollend ros, het menschedom aan kooft randen.

Tweede zang: Gods rechtvaardigheid in den vloed ge-eerbiedigd.

Op den wijze van den XVI Psalm.

Hoe gloeit een bos op 't somber aangezicht,
Bevallig schoon der Godsvrucht van den Christen,
Wiens ootmoed voor Gods troon geboogen ligt;
Nu 't water-heir met Neêrlands trots moet twisten,
Bepreiten 't recht der Godheid, door de zonden,
Na gunst op gunst, zo lang, zo stout geschonden.

Ja; ed'le schaamte, in 't neêrgeslagen oog,
Spreekt, op den toon van schuld-belydend klaagen;
Langmoedig God! myn Vaderland, zo hoog
Aan U verplicht, voelt billyk uwe slagen;
Myn Vaderland, by 't gonzend slaan der golven,
In 't ruischend diep der zonden-zee bedolven.

**Derde zang: De dankende en
biddende christen bij de verlossing
van den vloed.**

Wyze: Bittere Klagte van een ziel.

Hoe vloeit myn oog van dankb're traanen;
Daar liefde en macht den doortocht
baanen

Voor vloed en ys, die zeewaard vliên;
Uw liefde en magt, ô God der goden!
Waar voor wel eer de wat'ren vlooden,
Toen ge ons uw trouw en hulp deedt zien.

ô Ja! aanbidlyk mededoogen,
Met onzen veegen stand bewoogen,
Bedwingt het golvend element.
Getergde gunst stelt dam en dyken,
Die voor geen vloed of ys bezwyken;
Een gunst, die perk noch paalen kent.

11. *Op 12 januari 1807 ontplofte in de binnenstad van Leiden een kruitschip. Ongeveer 160 personen kwamen om het leven en minstens tweeduizend mensen raakten gewond. De koning, Lodewijk Napoleon, spoedde zich naar de rampplek om zijn medeleven te betuigen. Dit lied combineert sensationele taferelen met een religieuze les en een oproep om slachtoffers met geld en goederen te ondersteunen.*

On 12 January 1807, a ship laden with gunpowder exploded in the harbor of Leiden. An estimated 160 people perished, with at least 2000 wounded. King Louis (Napoleon) raced to the site of the disaster to show his support. This song combines sensational images with a religious moral and a call to support the survivors.

Treurzang.

Wys: ô Holland schoon.

Allerdroevigst verhaal, Van de Geduchte Ramptooneelen en Verwoestingen, welke' er in de stad LEYDEN hebben plaats gehad, wegens het Springen van een Kruitschip aldaar. Op den 12 January 1807 (pamflet).

Geïmproviseerde vioolbegeleding door Lidewij van der Voort.

ô God! wat yss'lyk Treurtoneel,
Moet myne Ziel aanschouwen,
Wat ramp krygt Leyden weer ten deel,
Wat jammerlyk benouwen?
Dat zo veel Menschen heeft ontzield,
En duizend Schatten heeft vernield,
ô God! wie moet niet klagen,
Van rampspoed deze dagen.

Het Kruid, nog nooit genoeg beproefd,
Moest Leyden 't onheil geven,
Dat Kruid, dat meenig een bedroefd,

Zyn Maaker bragt om 't Leven;
Dat Kruid zo vreeslyk in den Kryg,
Maar gy myn Ziel, wees stil en zwijg!
God! zal eens vrede geven,
Dat heilloos Kruid kost leven.

ô God! nog eens wat oogenblik,
'k Zie zo veel Menschen sneven,
Een punt des tyds, vol dubbele schrik,
Kost Leydens Burgers 't leven;
Haar Academie legt ontbloot;
Haar Weetenschappen waarlyk groot!
Zelfs voor de teedre Kindren,
Kan dit gevaar niet hindren.

Een damp, zo eensklaps daargesteld,
Doet Kerk en Huis vernielen,
De Synagoog brand met geweld,
Gints vliegen zo veel Zielen,
In een moment, zo groot geducht,
Al sprekend door de Damp en Lucht,

Wie kan het al verhaalen,
De droefheid kend geen paalen.

Van 't Schip, geladen vol met Kruid,
Vliegt 't Anker Blixemend boven,
En barst in volle woede uit,
Doet Pan en Balken kloven;
Verpletterd, ja het gantsche Huis;
Men hoord alöm dit woest gedruisch;
ô God! wie moet niet zuchten,
Daar men nog meer zal duchten.

Leer, Christenen leer, Gods wys bestier,
Zoekt Zyne Macht te vreezen,
Maar wil voor Leydens Burgers hier,
Doch menschenlievend weezen;
Uw Koning gaat uw roemryck voor,
Komt volgt als Kinders, Vaders spoor,
Hoe druk in Oorlogstyden,
Uw Vorst toond medelyden.

12. De bekende dichter Rhijnvis Feith was een van degenen die bijdroegen aan de eerste liedbundel van de Nederlands Hervormde Kerk: 'Evangelische gezangen' (1806). De Groningse organist Wilhelm Gottlieb Hauff maakte vierstemmige zettingen voor de melodieën. Daarbij tekende hij aan dat de altpartij door een "jongeling" gezongen moet worden. De eeuwenoude melodieën werden ondanks hun modale karakter door Hauff voorzien van eigentijdse harmonieën.

Well-known poet Rhijnvis Feith was contributor to the first book of songs ('Evangelische gezangen,' 1806) of the Dutch Reformed Church. Wilhelm Gottlieb Hauff set the melodies in 4 parts, indicating that the alto part should always be sung by a boy. Despite the modal character of the centuries-old melodies, Hauff set them to contemporary harmonies.

In groote droogte.

Wijs: Psalm 51.

Rheinvis Feith, in: *Evangelische Gezangen ...*, 1806.

Zetting: Nico van der Meel, naar Wilhelm Gottlieb Hauff, *Evangelische Gezangen ... op vier stemmen*, 1810.

Het aardrijk dorst, het zucht tot God omhoog,
Zijn vrucht verdort, het graan verdroogt in d' airen;
En, hoe het oog den hemel aan moog staren,
Geen wolkje toont zich aan zijn' effen boog:
Och Heer! Och Heer, zie, hoe het alles kwijnt,
Het zucht tot U, die alles draagt en zegent,
Die met uw zon de boozen zelfs beschijnt,
En over hen, en over goeden regent.

Gij, Gij behoudt natuur in haren stand,
Almagtig' God! Gij wenkt, daar zinkt zij neder,
Gij wenkt op nieuw, daar rijst haar schoonheid weder;
Wat is en wordt bestaat door uwe hand:
Och! om uws naams, en om uws Zoons wil, Heer!
Verkwik het land door eenen milden regen,
Zie niet op ons, maar op zijn offer neêr,
En geef, o God! onwaardigen uw' zegen.

13. *Het vorige lied over droogte werd in de 'Evangelische gezangen' gevolgd door dit lied over overvloedige regen. Ze staan als gezang 172 en 173 in de rubriek 'Op bijzondere tijden en gelegenheden'. Wie de dichter van dit lied is, is niet met zekerheid vast te stellen.*

The previous song about drought in the 'Evangelische gezangen' is followed by this song about torrential downpours. They are numbered 172 and 173 in the chapter 'Of extraordinary ages.' Unfortunately, the name of the poet has been lost to time.

Bij overvloedigen regen.

Wijs: Wo Gott der Herr nicht bey uns hält.

E.M. Engelberts?, Jan Scharp?, in: *Evangelische Gezangen ...*, 1806.
Zetting: Wilhelm Gottlieb Hauff, *Evangelische Gezangen ... op vier stemmen*, 1810.

O God! bewaar het veldgewas,
Dat d' akkers ons voerspelden;
Het ligt als in een' waterplas
Op onze drassche velden.
O Gij! die onzen kommer ziet,
Gebied de wolken, dat zij niet
Des landmans hoop verwoesten.

Ontsluit uw zegenrijke hand,
Verkwik, in onze dalen,
Eens weêr het halfverdrongen land
Met warme zonnestrallen:
Geef drooge weiden aan ons vee,
En deel een' rijken voorraad meê
Van voedzaam brood voor menschen.

't Is waar, wij hebben zwaar misdaan,
Altijd gehecht aan 't kwade;
Maar zie ons in ontferming aan,
Verleen ons, Heer! genade:
Zoudt Gij, die ons het hemelsch brood,
In uwen Zoon, zoo gunstig boodt,
Ons 't aardsche brood onthouden?

Och! hoor ons, en bewaar ons, Heer!
Den oogst en zijne tijden;
Schraag onze wankle hope weêr,
Dat w' ons in U verblijden,
Als 't graan, met zoo veel zorg gezaaid,
In volle schoven, blij gemaaid,
Gevoerd wordt in de schuren.

14. *In de nacht van 18 op 19 juli 1828 barstte een hevig onweer los boven Groesbeek. Door blikseminslag brandden dertien woningen af, waaronder ook het huis van vroedvrouw Everdina Meijers. Zij verrichtte een dappere daad door in deze hachelijke omstandigheden een vrouw in barensnood te verlossen en moeder en kind in veiligheid te brengen.*

Het mannelijk en vrouwelijk rijm in dit lied is zo onregelmatig dat het moeilijk is voor te stellen dat de dichter te werk is gegaan met een concrete melodie in het hoofd. Dat zou de vage aanduiding 'Op een treurige Wijs' kunnen verklaren.

On the night of 18 to 19 July 1828, the town of Groesbeek was hit by a violent thunderstorm. Thirteen houses were hit by lightning and burned to the ground. One of them belonged to the midwife Everdina Meijers, who performed an act of heroism in these perilous conditions, helping a woman in labour to give birth and then bringing mother and child to safety. The masculine and feminine rhymes in this song are so irregular that it is difficult to imagine that the poet started out with a concrete melody in his head, which could explain the vague indication "Op een treurige Wijs" ("to a sad tune").

Aandoenlijk tafereel van de felle brand te Groesbeek.

Op een treurige Wijs.

Liedblad, 1828.

Arrangement: Constance Allanic
en Nico van der Meel.

Het was als of de Zomertijd,
Geheellijk was geweken,
Zoo onbestendig was het weer,
In alle onze streken.
't Was nacht, en alles doodsch en stil,
Toen boven Groesbeek's huizen,
Een allervreeslijkst onweer rees,
Om alles te verguizen.

Reeds is een elk de huisdeur uit,
De huizen staan te beven,
En Man en Vrouw en Kind'rental,
Wordt angstig om het leven.
Ach Hemel! 't wordt op eens zoo licht,
Natuur had geen verband,
Men ziet in 't rond en o! wat leed,
Reeds stond een huis in brand.

Zoo gaat de vlam en 't vuur al voort,
Men vreesde voor het land,
De vlam steeg boven huizen uit,
Tot dertien zijn verbrand.
Daar stonden zij van goed beroofd,
Op eenmaal arm en naakt,
Op eens uit woning en bezit,
In diep ellend geraakt.

Maar bovenal zij hier gewaagd,
Van d'eedle schoone daad,
Die Vroedvrouw MEIJERS heeft verrigt,
En haar in eere laat.
Zij ziet haar eigen goed vergaan,
Maar niets weerhield haar pligt,
Zij heeft alleen een zwang're Vrouw,
Al hare hulp gericht.

Zij rust niet voor de Vrouw en 't Kind,
Van alles is voorzien,
En rusten in een veilig huis,
En haar verkwikking biën,
Haar zal de dank'bre erkentlijkheid,
Een waardige Eerzuil bouwen,
Zij blinke in menschenliefde en deugd,
Als d' eerste aller Vrouwen.

Gij die een Neêrlands hart bezit,
Die help de arme menschen,
En geef van hun behouden goed,
Wat zij van and'ren wenschen.
Zoo bloeije Neêrlands menschen min,
En zijn liefdadigheid,
En blijft die eernaam voor altijd,
Ons waardig toegewijd.

15. *In de nacht van 29 op 30 december 1880 overstroomden grote delen van Brabant. Amsterdamse burgers schoten te hulp door zeven weken later een benefietfeest te organiseren in het Paleis voor de Volksvlijt. Speciaal voor die gelegenheid werd een Watersnood-Wilhelmus geschreven, waarin koning Willem III bejubeld werd als ware waterheld.*

Much of Brabant was flooded on the night of 29 December 1880. Seven weeks later, the citizens of Amsterdam came to the rescue by organizing a benefit in the Paleis voor Volksvlijt, the Palace of Proper Diligence. A special anthem was written for the occasion, celebrating King Willem III as a true hero of the waters.

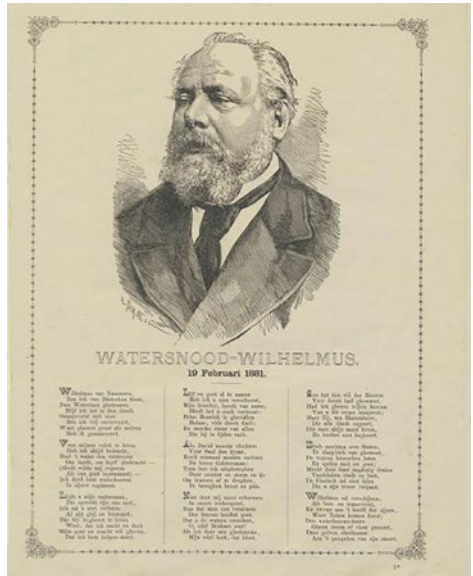
Watersnood-Wilhelmus.

Feestblad en Programma voor het Watersnood-feest op 18 februari 1881 in het Paleis voor Volksvlijt.

Wilhelmus van Nassauwe
Ben ick van Dietschen bloet,
Den Waterlant ghetrouwe
Blijf ick tot in den doedt.
Oranjevorst met eere
Ben ick vrij onverveert,
Want plassen groot als meiren
Heb ik geannexeert.

Lijdt u mijn ondersaten,
Die oprecht zijn van aert,
Ick zal u niet verlaten
Al zijt ghij nu bezwaert;
Die bly begheert te leven
Weet, dat ik nacht en dach
Mijn goet en cracht wil gheven,
Dat ik hem helpen mach.

Wilhelmus sal verschijnen,
Als lant- en watervorst,
En swemt aen 't hoofd der sijnen,
Waer Triton komen dorst;
Den waterleeuwe-heere,
Gheen storm of vloet geneert,
Daer golven obedieeren
Aen 't quispelen van zijn steert.

16. *In 1926 overstroomde de Maas op tal van plaatsen in Limburg, Brabant en Gelderland. Velen sloegen op de vlucht. Koningin Wilhelmina en prins Hendrik brachten een bezoek aan de getroffen gebieden om het volk een hart onder de riem te steken. Het lied 'Overschotje' van Lou Bandy uit 1923 was op dat moment heel populair en diende als muzikale vorm voor het verslag van de gebeurtenissen.*

In 1926, the river Maas flooded its banks in numerous sites throughout Limburg, Brabant and Gelderland. Queen Wilhelmina and Prince Hendrik visited the local populace in order to show their support. The song "Overschotje" by Lou Bandy was immensely popular at the time and served as the musical frame for the description of events.

De Koningin bezoekt haar volk welke in de zwaar geteisterde streken hulp en steun door Haar ontvangen. Wijze: *Overschotje*.

Liedblad, 1926.

Melodie: Eugénie Bandy, arrangement: Arjen Verhage naar Willem Ciere.

Deze dagen van verschikking,
Welke ons land ten hoogste treft,
Van storm en regen, dijkverzakking,
Huisinsorting, watergeweld,
Ook veel land- en graanvernieling,
Onschatbaar veel te loor moest gaan,
En iedereen trof met bezieling,
Wat storm en water had gedaan.

Maas en Waal, twee groote stroomen,
In ons land te goed bekend,
Waar men veel welvaart langs zag
komen,
Bezwijken nu voor 't element.
Hunne dijken weggeslagen,
Rampen volgden toen weldra.
En het Volk kon dit niet dragen,
Vluchte waar 't water hen kwam na.

Een noodkreet kwam Haar ter oore,
Haar, die met het volk meeleeft,
Onze Koningin trad dra naar voren,
Naar plaats en waar 't volk al beeft,
Onvermoeid met vlugge schreden,
Vertoont Zij zich vol medelij.
En moedig door het water getreden,
Kwam Zij die menschen naderbij.

Moed! heb noed! zoo sprak de Vrouwe,
En het volk vertrouwt op Haar,
En zoo op God en Haar vertrouwen,
Trotseerde 't volk 't hoogste gevaar.
Hoogop zien wij Nederlanders,
Naar ons Koningin Wilmien,
Die ons leert hoe wij elkander,
't Arme volk ook hulp moet bien.

17. Ook dit lied beschrijft de overstromingen van 1925/1926, maar in tegenstelling tot het vorige lied is dit een echte meezinger. De laatste twee regels worden steeds herhaald, net als bij het lied dat er muzikaal aan ten grondslag ligt, 'Leise Tönt die Abendglocke', uit 1870.

De laatste dagen van 1925 en begin 1926.

Wijze: *Zachtjes klinkt het avondklokje.*

Liedblad, 1926.

Arrangement: Arjen Verhage en Lidewij van der Voort.

This song also describes the floods of 1925/1926, but unlike the previous song, this is one you can easily sing along to. The last two lines are always repeated, just like the song it is based on, "Leise Tönt die Abendglocke" ("Quietly tolls the Evening Bell"), from 1870.

Droevig toont ons dezen winter,
Wat zich schuilt in hare macht,
Eerst streng vriezen hier en ginder
Daarna sneeuw met volle kracht.

Sneeuw en sneeuwen dag en dagen,
Tot uit 't verre buitenland
Hoorde men van de sneeuwplaaḡ klagen,
Toen opeens snel dooi in 't land.

Alle beken en rivieren
Zwollen hoog en dreigden zeer.
Met het water dat ging zwieren,
Over land ja meer en meer.

Dag en nacht maar steeds door regen
Zooals voor heen met sneeuwen ging,
Niets hield meer het water tegen
Wat ieders hart met angst beving.

Na drie dagen even stilstand,
Maar toen was de ramp al groot,
Dijken doorbraak, huisverzakking,
'n Enkel mensch en vee al dood.

De Maas, de Waal, de Rijn en velen
Groote stromen zijn ontwricht,
Groote dijken niet te helen,
Niets meer houd hun scheuren dicht.

Twee honderd meter van den Maasdijk
Is weggespoeld in eene nacht,
Menigeen kruipt op de daken
Terwijl nog steeds het water wast.

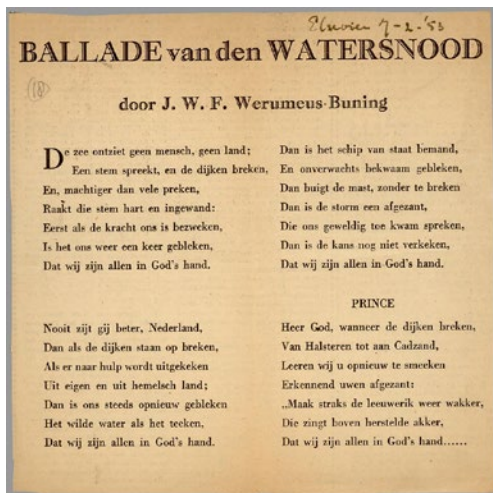
Zowel uit Frankrijk als uit Deutschland
Heeft de vloed zich vast geklampt.
Deze watersnood is treurig,
't Is een Europeesche ramp.

18. In de traditie van het genre trok de Nederlandse dichter en schrijver J.W.F. Werumeus Buning (1891-1958) een religieuze les uit de watersnoodramp van 1953. Hij publiceerde dit gedicht in Elsevier op 7 februari van dat jaar, kort na de ramp. Henk Badings (1907-1987) maakte er een melodrama van, of zoals hij het zelf noemt: een declamatorium. De piano-begeleiding heeft de vorm van een treurmars.

As was common in the genre, poet and author J.W.F. Werumeus Buning (1891-1958) drew a religious lesson regarding the massive floods ("Watersnoodramp") of 1953. On 7 February 1953, soon after the disaster, he published this text in Elsevier. Henk Badings (1907-1987) transformed it into a melodrama or, as he called it, a "Declamatorium." The piano accompaniment takes the form of a funeral march.

Ballade van den watersnood.

Compositie: Henk Badings, 1953.
Tekst: Johan Willem Frederik Werumeus Buning, opgenomen in de bundel *Winter-akoniet*, 1961.

De zee ontziet geen mensch, geen land;
Een stem spreekt, en de dijken breken,
En, machtiger dan vele preken,
Raakt die stem hart en ingewand:
Eerst als de kracht ons is bezweken,
Is het ons weer een keer gebleken,
Dat wij zijn allen in God's hand.

Nooit zijt gij beter, Nederland,
Dan als de dijken staan op breken,
Als er naar hulp wordt uitgekeken
Uit eigen en uit hemels land;
Dan is ons steeds opnieuw gebleken
Het wilde water als het teken,
Dat wij zijn allen in God's hand.

Dan is het schip van staat bemand,
En onverwachts bekwaam gebleken,
Dan buigt de mast, zonder te breken;
Dan is de storm een afgezant,
Die ons geweldig toe kwam spreken,
Dan is de kans nog niet verkeken,
Dat wij zijn allen in God's hand.

Prince:

Heer God, wanneer de dijken breken,
Van Halsteren tot aan Cadzand,
Leeren wij u opnieuw te smeecken,
Erkennend uwen afgezant:
– Maak straks de leeuwerik weer wakker,
Die zingt boven herstellde akker,
Dat wij zijn allen in God's hand.

19. *Op 14 februari 1953 stond op de voorpagina van het Algemeen Handelsblad het gedicht van een dertienjarig meisje Renée. Het getuigt van haar verwarring en totale onmacht. Jeanne Beyerman-Walraven (1878-1969) werd getroffen door het gedicht en maakte er een lied van in haar heel eigen Frans georiënteerde stijl.*

On 14 February 1953, the newspaper Algemeen Handelsblad published a poem by 13-year old Renée, depicting her sense of turmoil and powerlessness. Jeanne Beyerman-Walraven (1878-1969) was struck by the poem and turned it into a song in her own unique style.

De Ramp.

Compositie: Jeanne Beyerman-Walraven, 1953.

Tekst: Renée, 13 jaar.

Doe nu niet meer
lieve zee
wij begrijpen het nooit
onze duinen en dijken
zo groot en zo sterk
en jij nog sterker

Je bent verraderlijk opgevlogen
terwijl wij sliepen
heb je onze kust vernield

Doe nu niet meer
je stroomt nu door straten
daar hoor je niet thuis
de kruinen van bomen
en het dak van ons huis
en alles van ons
is van jou

doe nu niet meer
nooit meer

20. Eind 2019 werd een nieuw virus ontdekt dat zich daarna razendsnel over de hele wereld verspreidde: het coronavirus. Wereldwijd werden lockdowns, reisverboden en quarantainemaatregelen afgekondigd. Is dit de nieuwe pest, die telkens opnieuw zal uitbreken? Of zal de razendsnelle ontwikkeling van vaccins verlossing bieden? Op verzoek van Camerata Trajectina maakten dichteres Ester Naomi Perquin en componist Willem Wander van Nieuwkerk een lied over de crisis die ons is overkomen.

At the end of 2019, a new virus was discovered that quickly spread over the entire world: the corona virus. Lockdowns, travel bans and quarantines were enforced over the planet. Is this the new Black Death, that will keep returning? Or will the speedy development of vaccines keep it at bay? Camerata Trajectina commissioned a work by poet Ester Naomi Perquin and composer Willem Wander van Nieuwkerk to describe the crisis we are all enduring together.

Scènes uit ons lot.

Compositie: Willem Wander van
Nieuwkerk, 2021.

Tekst: Ester Naomi Perquin, 2020.

Goed, we knippen straks deze scènes uit ons lot, scheppen
tussenrampse tijd, snoeien bij wat nu, onbegrensd, over ons
wordt uitgestort, strooien voer voor psychologen:
zelfs de werkelijkheid is een filmisch complot.

We beginnen bij het grootste: de wereld, de mensheid, de economie,
beeldscherm dat rimpelt, data die bibbert, huiverende statistiek -
snij geen taartdiagram, breek de cijfers niet open. Vergeet
hoeveel man dood, vergeet hoeveel man ziek.

Nee, wanneer je er in zit weet je niet waar je bent. Op de bodem, de uitweg,
beginpunt, de grens. Op het punt dat je bergen toiletpapier koopt.
Op het punt van de omslag, op het punt van de hoop.

Goed, we blijven rondjes lopen. Omcirkelen onmacht, elke dag.
Het kleinste dat het grootste gaandeweg verslaat, noodlot
dat op afstand staat, alles wat hardnekkig leeft,
niezend, kuchend, om ons heen beweegt.

We maken plaats voor een dag die al lijkt op de vorige, al lijkt op morgen,
op volgende week. Bewegen mee met de stroom van berichten,

gevallen, coronagedichten, besmettingsgetallen.
Zet je laatste stap in de bibliotheek.

Nee, wanneer je er in zit weet je niet waar je bent. Op de bodem, de uitweg,
beginpunt, de grens. Op het punt dat je bergen toiletpapier koopt.
Op het punt van de omslag, op het punt van de hoop.

We vormen de tijd, die indikt en klontert, steeds zwaarder weegt, van een
beeldschermverjaardag tot een digitaal feest, we loggen in en
streamen ons leven, duwen de tik uit de klok, de hand
op een muis, onze naam in een blok.

Goed, we zijn vastberaden volkomen verveeld. Lopen te hoop tegen
wat we niet kunnen weten. Lengte en diepte, nasleep, herstel.
Zink, vitamines, hygiënische gel.

Nee, wanneer je er in zit weet je niet waar je bent. Op de bodem, de uitweg,
beginpunt, de grens. Op het punt dat je bergen toiletpapier koopt.
Op het punt van de omslag, op het punt van de hoop.

En hooguit bewaren we, achter het masker, de droevige mond
van wie zocht naar een glimlach en
geen glimlach meer vond.

Illustratie Green Room Creatives & Sophie van Boven

This recording was made possible by subsidies awarded by:

NWO, Dutch Research Council

(project: *Dealing with disasters in the Netherlands* led by Prof. Dr. Lotte Jensen)

Donors to the Radboud Fund

Radboud Alumni Association

